

Archiefstukken voor het onderwijs

BRONNEN IN DE KLAS

Bronnen in de klas

Bronnen zijn onmisbaar voor het geschiedenisonderwijs, maar leraren kunnen ze moeilijk vinden. Daarom sloegen docenten, het Nationaal Archief, het Noord-Hollands Archief, het Historisch Centrum Leeuwarden en Erfgoed Brabant de handen ineen. Het resultaat van deze samenwerking is 'Bronnen in de klas', de centrale bronnendatabase voor het onderwijs die in 2024 werd geïntroduceerd.

De schoolbel gaat, de lesdag begint. We zijn op middelbare school CSG Wessel Gansfort in Groningen. In het klaslokaal van geschiedenisleraar Koos Sikkema staat op het digibord een zwart-witfoto van een vrouw en haar zoon. Zij kijkt bang en vertwijfeld, terwijl het huilende jongetje zichtbaar overstuur is. De leerlingen druppelen binnen en merken de foto meteen op. Waar ze normaal wat rumoerig binnenkomen, heeft Koos nu meteen de aandacht van de leerlingen te pakken. Wie zijn deze mensen en wat is er aan de hand? Zijn les over de Watersnoodramp in 1953 begint direct.

Groeiende vraag naar bronnen

Geschiedenisdocenten staan te springen om goede bronnen, zoals de foto bij dit artikel van de Watersnoodramp. Bronnen verrijken de les en worden steeds belangrijker in het geschie-

denisonderwijs. Met de nieuwe kerndoelen, die binnenkort worden ingevoerd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, moeten leerlingen namelijk vaker met historische bronnen werken. Ook moeten scholen meer aandacht besteden aan de geschiedenis van hun eigen omgeving. Hierdoor zal de vraag naar lokale bronnen stijgen.

Veel leraren zoeken nu al bronnen uit hun eigen stad of provincie om in de les te gebruiken. Want voor hun leerlingen is het vak geschiedenis vaak een ver-van-hun-bedshow. In de schoolboeken gaat het vooral over het verleden van Nederland als geheel en dat van Noord- en Zuid-Holland in het bijzonder. Door bronnen uit de eigen leefomgeving te gebruiken, komt geschiedenis dichterbij en wordt het herkenbaarder. Een lokale bron die het bij leerlingen uit de klas van Koos bijvoorbeeld goed doet, is de kanonskogel in een gevel in de

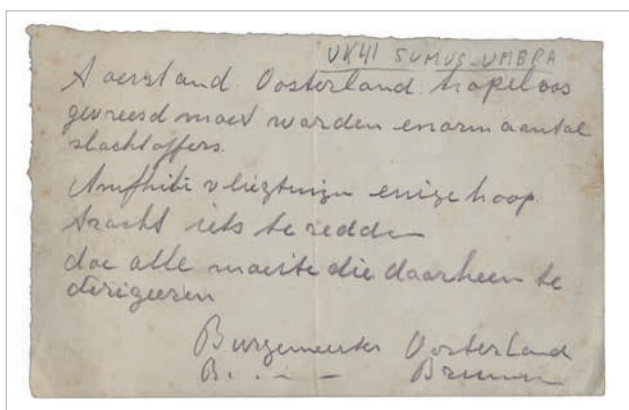
Moeder en zoon worden gered uit hun ondergelopen huis in 's-Gravendeel in de Hoeksche Waard (collectie Nationaal Archief, foto Henk Blansjaar, 1 februari 1953).

Met lokale bronnen kunnen leraren het verleden voor hun leerlingen dichterbij brengen

binnenstad. De kogel is in 1672 door de bisschop van Münster afgeschoten tijdens het Beleg van Groningen. Veel leerlingen kennen het gebouw wel, maar beseffen niet dat de kogel al zo oud is. Ook weten ze vaak niet dat het Rampjaar 1672 ook gevolgen had voor hun stad. En dat maakt indruk: een week later laten leerlingen vaak foto's aan Koos zien van andere kanonskogels uit 1672 die ze in Groningse gevels hebben ontdekt.

Brongebruik in de les

Met dit soort lokale bronnen kunnen leraren het verleden voor hun leerlingen dichterbij brengen. Maar dat is niet de enige manier waarop ze bronnen in de les inzetten. Zo gebruiken ze bronnen om de aandacht te trekken, uitleg te illustreren, meerdere perspectieven te bieden, bronkritiek te oefenen, context te bieden, lesmethodes aan te vullen of vervangen, chronologie te oefenen en voor het maken van toetsen. Koos start de les over de Watersnoodramp met de eerdergenoemde foto om de aandacht van de leerlingen te trekken en het onderwerp in te leiden. Als hij hun aandacht heeft, vraagt hij de leerlingen wat ze op de foto zien. De leerlingen weten dan echter nog steeds niet waar en wanneer de foto gemaakt is. Om de foto in context te plaatsen, toont hij een volgende bron: een noodoproep van 1 februari 1953. Een schipper meldt dat de toestand in het overstroomde Oosterland hopeloos is: 'gevreesd moet worden [voor een] enorm aantal slachtoffers.' Dankzij deze bron weten de leerlingen nu dat de foto tijdens de Watersnoodramp van 1953 moet zijn genomen. Koos sluit zijn les over de Watersnood af met een lokale bron. Hiermee laat hij zien dat de ramp ook Groningen trof. Veel Groningers (net als vele anderen uit binnen- en buitenland) doneerden namelijk hulpmiddelen aan het getroffen gebied.

Noodbericht uit het rampgebied tijdens de Watersnoodramp 1953 (collectie Zeeuws Archief, toegang 5489, inv.nr. 398).

Ook voor bronkritiek zijn archiefstukken onmisbaar. Leerlingen denken vaak dat wat destijds op papier is gezet, automatisch waar is. Door maker, datum, doel en doelgroep te onderzoeken, leren ze kritisch naar de informatie te kijken. Daarnaast willen leraren graag bronnen met verschillende perspectieven inzetten. Een katholiek in Vlaanderen heeft de Nederlandse Opstand anders beleefd dan een protestant in Nederland. Nederlandse communisten keken anders naar de koloniale oorlog in Indonesië dan liberalen, en mensen in Indonesië hadden daar weer een geheel eigen visie op. Kritisch denken is een vaardigheid die niet alleen in de geschiedenisles van pas komt, maar ook in het dagelijks leven. Het werken met originele bronnen helpt daarbij.

Ontoegankelijk, tijdrovend en slecht vindbaar

Om deze vaardigheden te trainen, zijn leraren op zoek naar veel verschillende bronnen, uit diverse regio's en met uiteenlopende perspectieven. Dat is goed nieuws voor archieven, zou je zeggen, want velen van ons hebben de digitale inventarissen al op hun websites geplaatst. Docenten kunnen die naar hartenlust doorspitten, op zoek naar bruikbare bronnen. Maar zo werkt het helaas niet in het onderwijs. Onze collecties zijn voor veel leraren namelijk niet toegankelijk genoeg. Docenten weten archieven vaak niet te vinden. Daarnaast kost het hen te veel tijd om zelf archiefstukken te zoeken. Tijd die zij zelden hebben. En zelfs als ze interessante historische bronnen vinden, zijn die vaak niet direct geschikt om in de les toe te passen. Ze moeten meestal eerst nog worden ingekort of heraald, voor leerlingen met zo'n archiefstuk aan de slag kunnen. Een aantal archieven en musea heeft hier al een oplossing voor. Zij bieden kant-en-klare bronnen voor het onderwijs aan via verschillende websites. Zo staan regionale bronnen van zestien archieven op geschiedenislokaal.nl. Het Nationaal Archief gebruikt zijn eigen Bronnenbox, het NIOD heeft de website oorlogsbronnen.nl, en op onland.nl vind je bronnen over de gedeelde geschiedenis van Nederland, Nederlands-Indië en Indonesië. Ook staan video's van Beeld & Geluid op beeldengeluidschool.nl. Maar met al deze websites zien leraren door de bomen het bos niet meer. Voor hen is het lastig om alle websites te vinden en vervolgens te doorzoeken. Hun grote wens is dat er één centraal punt is: een startpagina voor hun speurtocht naar historische bronnen.

Landelijke bronnendatabase

Daarom sloegen archieven en docenten in 2024 de handen ineen. Samen met de Kenniscommunity Educatie en Presentatie (KIA) en de Vakvereniging voor Geschiedenisdocenten (VGN) werd de bronnendatabase Bronnen in de klas gelanceerd. Hiervoor kwam subsidie beschikbaar vanuit Impuls Open Leermateriaal. De bronnendatabase staat op de website van de VGN: www.vgnkleio.nl/bronnen. Het is een centraal verzamelpunt van bronnen van verschillende erfgoedinstellingen, waar docenten op één plek nationale, internationale en regionale bronnen kunnen vinden die aansluiten bij het curriculum. Het doel is om deze database te vullen met zoveel mogelijk geschikte bronnen van archieven en musea. Inmiddels werken archieven en andere erfgoedinstellingen uit heel Nederland hieraan mee. Ook hebben we contact met onze Vlaamse »

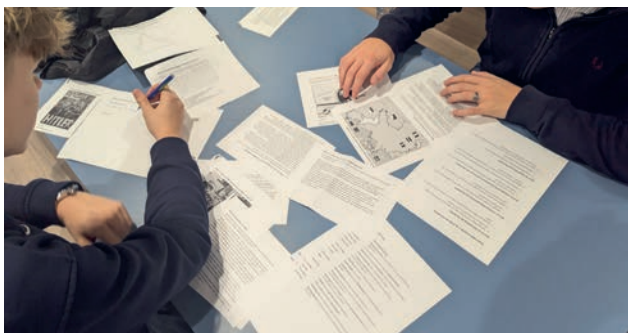
Een voordeel van Bronnen in de klas is dat erfgoedinstellingen op een laagdrempelige manier hun collectie toegankelijk kunnen maken voor het onderwijs

» zuiderburen en archiefinstellingen in de Caraïben. Daarnaast zorgen we dat docenten weten wat ze met de bronnen kunnen doen. Een expertgroep van leraren en vakdidactici ontwikkelt voorbeelden van didactische werkvormen bij bronnen die andere docenten weer kunnen inspireren. Daarnaast organiseren we workshops voor docenten, studenten en erfgoedinstellingen over Bronnen in de klas.

Een voordeel van Bronnen in de klas is dat erfgoedinstellingen op een laagdrempelige manier hun collectie toegankelijk kunnen maken voor het onderwijs, zelfs zonder educatieafdeling. De database biedt ook mogelijkheden voor archieven die al een eigen bronnenwebsite hebben. Door enkele bronnen in deze centrale bronnendatabase te plaatsen, bereik je leraren die de website van het archief normaal niet weten te vinden.

Hoe werkt het?

Elk archief, museum of andere erfgoedinstelling kan meedoen. Als je je aanmeldt, krijg je elk kwartaal een e-mail met een thema, zoals 'Eerste Wereldoorlog' of 'De Nederlandse Opstand'. Deze thema's komen voort uit de expertgroep van leraren en vakdidactici en sluiten aan bij de behoeften van het onderwijs. In de mail staan ook voorbeelden van geschikte bronnen. Vervolgens kun je een bron in je collectie zoeken die hierbij past. Deze bron dien je via een eenvoudig formulier in. Daarna voeren de beheerders van de website een laatste check uit voordat ze de bron publiceren. Bij publicatie vermelden zij waar de bron vandaan komt en plaatsen daarbij een link naar de oorspronkelijke vindplaats.

Leerlingen van CSG Wessel Gansfort in Groningen maken een opdracht met aangepaste bronnen over de machtsovername van Hitler (foto Koos Sikkema).

Welke bronnen zijn geschikt?

Veel bronnen zijn niet direct geschikt voor het onderwijs. Met de volgende stappen maak je bronnen wel toegankelijk voor leraren en leerlingen:

- **Auteursrecht.** Check of op de bron auteursrecht rust. In de database staan alleen bronnen met deze licenties: CC (vrij gebruiken) of CC BY (bronvermelding plaatsen bij gebruik)
- **Minder is beter.** Kies bij bronnen met meerdere pagina's er één of twee uit die het meest aansprekend of relevant zijn. Een leraar heeft namelijk geen tijd om een heel dossier te lezen en zelf een selectie te maken.
- **Context.** Schrijf korte achtergrondinformatie bij de bron. Wanneer, door wie en waarom is de bron gemaakt? Waar gaat het over? Wat gebeurde eromheen? De totale tekst telt maximaal 400 woorden.
- **Wat staat daar?** Oudnederlands, Oudfries, dialecten en ook handgeschreven teksten zijn voor leerlingen (en docenten) niet te lezen. Lever daarom bij de bron een hertaling naar hedendaags Nederlands op B1- of B2-niveau.

Doe mee!

Meedoen is vrijblijvend en hoeft niet veel tijd te kosten. Het advies is om het jezelf zo makkelijk mogelijk te maken. Kun je zo uit je hoofd direct een interessant archiefstuk uit jouw collectie bij het thema bedenken? Stuur het dan in. Gebruik bijvoorbeeld bronnen die al eens zijn ingezet voor een publicatie, website of tentoonstelling. Ook interessante bronnen over andere thema's zijn van harte welkom.

Heb je echter een keer geen tijd? Of heb je niet zomaar een geschikte bron bij het thema? Sla dan gerust over; misschien kun je bij een ander thema wel weer meedoen. Het maakt echt niet uit of er één of tien bronnen per jaar worden ingestuurd; de voorkeur gaat uit naar kwaliteit boven kwantiteit. Daarnaast geldt: als zoveel mogelijk archiefinstellingen meedoen, staan we samen sterk en kunnen docenten en leerlingen beschikken over mooie bronnen die impact maken en geschiedenis dichterbij brengen. Samen maken we bronnen toegankelijk voor het onderwijs. |

Meer informatie

Wil je meedoen, op de hoogte blijven of vragen stellen? Geef je op via: bronnendatabase@vginkleio.nl
 Bronnendatabase: www.vginkleio.nl/bronnen en www.vginkleio.nl/lessen
 Digitaal formulier om bronnen aan te leveren: www.vginkleio.nl/aanleveren-bronnen
 Informatie over 'Bronnen in de klas': www.kiacommunity.nl/groups/35-educatie-en-presentatie/welcome